

Ronde 5

Jan Uyttendaele
 Thomas More Hogeschool, Turnhout
 Contact: jan.uyttendaele@gmail.com

Spellingonderwijs: tijd voor een andere aanpak?

1. Inleiding

In 2015 verschijnt een nieuwe editie van *Het Groene Boekje*. De regels blijven onveranderd en aan bestaande woorden wordt niet gesleuteld. Maar dat betekent niet dat ook het spellingonderwijs ongewijzigd moet blijven. De laatste jaren is er nogal wat wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de strategieën die de speller hanteert bij het spellen en bij het leren spellen. In het basisonderwijs probeert men al een hele tijd rekening te houden met dat onderzoek, maar in het voortgezet of secundair onderwijs zijn die inzichten nog niet overal doorgedrongen. Nochtans heeft dat onderzoek ook belangrijke consequenties voor de spellingdidactiek van het voortgezet en van het hoger onderwijs. In mijn presentatie doe ik een aantal concrete voorstellen voor de lespraktijk, die soms radicaal afwijken van de manier waarop we nu vaak met spelling in de klas omgaan.

Een van die voorstellen sluit aan bij de constatering van Daems e.a. dat het spellingonderwijs “in de praktijk vaak gericht is op het deductief verwerven en toepassen van spellingregels, wat aan het wezenlijke van taalbeschouwing (reflecteren op taal en taalgebruik) voorbijgaat” (Daems 2010: 54). Het spellingonderwijs zou daarom meer gericht moeten zijn op een vorm van taalbeschouwing waarin de leerlingen zelf inductief de spellingregels ontdekken. Deze aanbeveling gaat over de concrete lesopbouw. Tijdens mijn presentatie zal ik daar maar kort kunnen op ingaan. Daarom lijkt het me zinvol om in wat volgt een aantal suggesties voor taalbeschuwendelijke spellinglessen te geven, waarin telkens één bepaalde spellingmoeilijkheid of een domein van onze spelling systematisch op een inductieve wijze wordt overlopen en ingeoeffend. Inductie betekent hier dat de leerlingen een aantal woorden aangeboden krijgen waarmee ze zelf op zoek kunnen gaan naar de regels. Mijn suggesties zijn geordend volgens het lesverloop: ‘lesbegin’, ‘eigenlijke les’ en ‘leseinde’.

2. Lesbegin

Om de nieuwsgierigheid van leerlingen op te wekken en hen te motiveren voor het lesonderwerp, kun je om te beginnen de leerlingen confronteren met een aantal leuke

‘binnenkomertjes’. Ik geef hieronder een aantal voorbeelden en noteer tussen haakjes over welk onderdeel van de spelling het gaat.

Vergelijk:

- De wind komt uit het zuiden.
- Het rijke Westen moet meer steun geven aan het arme Zuiden.

(*Hoofdletters*)

Lees hardop:

- Poëzie, dominoen, patient, reunie, officiële (botsende klinkers, verkeerde uitspraak mogelijk)
- Oase, beantwoorden, modeartikelen, duel, officieel (geen botsende klinkers)

(*Trema of deelteken*)

Verbeter de volgende zin:

- Zoeven kwam hij naar huis. (zo-even: botsende klinkers in samenstellingen)

Lees hardop:

- bommelding, tabaksteler, contrastrijker, kassalade, kwartslagen, pijpetuitje, gast-rapper (dubbelzinnige samenstellingen)

(*Koppelteken*)

Raadsels:

- Ik heb tien vingers aan elke hand
Vijf en twintig aan handen en voeten
- Keizer Karel had een hond
Ik leg het woord al in je mond
Hoe heet Keizer Karels hond
- Hoe Lang is een Chinees

(*Leestekens*)

Lees hardop:

- De leerling zegt de meester is een luierik.

Twee mogelijkheden:

- “De leerling”, zegt de meester, “is een luierik”.
- De leerling zegt: “De meester is een luierik”.

(*Aanhalingstekens, beginaanhaling en onderbroken aanhaling*)

3. Eigenlijke les

Om de leerlingen bewust te maken van de noodzaak van de spellingles, kunnen we de eigenlijke les het best beginnen met een diagnostisch dictee. Het dictee kan gaan over één welbepaalde spellingmoeilijkheid (bv. de hoofdletters) of over een systeem van enkele samenhangende spellingmoeilijkheden (bv. het gebruik van het deelteken en het koppelteken bij botsende klinkers). Op die manier stellen we hun tekorten vast en maken we hen daarvan bewust. Concreet betekent dat dat op een systematische wijze telkens één voorbeeld van elk probleemgeval in een minimale context wordt gedicteerd. Eventueel leest de leraar telkens de hele zin voor, maar dicteert hij alleen het woord dat de spelmoeilijkheid bevat. Alle gedicteerde woorden of zinnestukjes worden genummerd en onder elkaar geschreven. Met behulp van het bord, een beamer of een correctieblad worden de fouten meteen samen met de leerlingen gecorrigeerd. Dat leidt tot het besef dat het nuttig is om bepaalde regels te herhalen en in te oefenen. Daarbij verwijst de leraar ook naar de fouten die de leerlingen hebben gemaakt in de schrijfp opdrachten die ze voor het vak Nederlands (en eventueel ook voor andere vakken) hebben gemaakt.

De twee volgende lesfasen zijn: het bespreken van de regels en het inoefenen ervan. De regels worden op een inductieve manier aangebracht in een onderwijsleergesprek. Vanuit het voorbeeld stelt de leerkracht vragen die de leerlingen in staat stellen om zelf de regels te formuleren ('zelfontdekkend leren'). Daardoor krijgt de spellingles ook een hoog taalbeschouwelijk gehalte. Die regels komen heel beknopt op het bord of op het scherm volgens een inductief bordschema (links het voorbeeld, rechts op gelijke hoogte de regel). Daarna worden de regels herhaald met behulp van het schoolboek: de leerkracht overloopt de theorie en de voorbeelden uit het boek en gaat na of alles duidelijk is. De leerlingen zouden nu in staat moeten zijn om de theorie in het boek zelfstandig als hulpmiddel te raadplegen. Voor de spelling van de werkwoordsvormen moeten de leerlingen de instructieschema's (algoritmen) systematisch, stap-voor-stap leren gebruiken. Die schema's moeten dan ook stapsgewijs aangebracht en inge oefend worden. Op den duur spellen de leerlingen natuurlijk los van het stappenplan, dat ze nog wel mogen raadplegen bij het nakijken en het verbeteren van hun teksten.

Tijdens de oefenfase werken de leerlingen individueel, met gebruikmaking van de hulpmiddelen die ze hebben leren hanteren. Het spreekt vanzelf dat de leerlingen tijdens de klassikale verbetering hun oplossingen moeten kunnen motiveren. Bij fouten moeten ze telkens het hele woord opnieuw schrijven. De oplossingen kunnen door de leraar (of door een leerling) op het bord worden geschreven, waarbij de leerkracht ook controleert of de leerlingen geen fouten in hun notities laten staan.

4. Leseinde

Aan het einde van de les kan de leraar een korte controleoefening geven om na te gaan of de doelstellingen bereikt zijn. Eventueel worden daarna extra oefeningen opgegeven. Opnieuw legt de leraar de link tussen wat de leerlingen hebben geleerd en de fouten die ze in hun eigen teksten hebben gemaakt. Hij kan daarbij ook zijn collega's vragen om de fouten die de leerlingen maken door te geven. Op die manier beseffen de leerlingen dat er op school altijd op hun spelling gelet wordt. De zorg voor spellingattitudes wordt dan door de leraar Nederlands gedeeld met zijn collega's van andere vakken. Ik verwijs hier ook naar de opmerkingen van Daems e.a. over spelling en taalbeleid op school (Daems 2010: 71-72).

De les kan afgerond worden met een 'uitsmijter', bv. 'Wat betekenen de volgende woorden?'

- massagebed (massa-gebed, massage-bed)
- valkuil (val-kuil, valk-uil)
- dijkkramp (dij-kramp, dijk-ramp)

(*Koppeltteken om de structuur van een onduidelijke samenstelling aan te geven*)

Referenties

- Bonset, H. (2007). *Onderwijs in spelling en interpunctie in de onderbouw. Stand van zaken en mogelijkheden tot verbetering*. Enschede: SLO. Online raadpleegbaar op: http://basistaal.slo.nl/Spellen/R_SPELLING21.pdf/.
- Bonset, H. (2010). "Spelling in het onderwijs: hoe staat het ermee, en hoe kan het beter?" In: *Levende Talen Tijdschrift*, 11 (3), p. 3-17. Online raadpleegbaar op: <http://www.lt-tijdschriften.nl/ojs/index.php/ltt/article/view/83>.
- Daems, F., R. Rymanens & T. Venstermans (2010). *Letters en punten. Het onderwijs in spelling en interpunctie in het lager onderwijs en secundair onderwijs in Vlaanderen*. Den Haag: Nederlandse Taalunie. Online raadpleegbaar op: http://taalunieversum.org/onderwijs/spelling/downloads/letters_en_punten_2010.pdf.
- Huizenga, H. (2003). *Spelling*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Nederlandse Taalunie (2011). "Ze kunnen niet meer spellen". *Kan de Taalunie er wat aan doen?* Den Haag: Nederlandse Taalunie. Online raadpleegbaar op: <http://taalunieversum.org/publicaties/ze-kunnen-niet-meer-spellen>.
- Uyttendaele, J. (2014). "Spellingonderwijs: tijd voor een andere aanpak?" Online raadpleegbaar op: <http://www.klascement.net/artikels/46575/?previous>.
- Uyttendaele, J. (2014). "Nederlands voor taalhelden: een gemiste kans?" Online raad-

pleegbaar op: <http://nederl.blogspot.be/2014/09/nederlands-voor-taalhelden-een-gemiste.html>.

Venstermans, T. & F. Daems (2004). 'Spellingonderwijs: spellen om te schrijven en gelezen te worden'. In: F. Daems e.a. (red.). *Taal verwerven op school. Taaldidactiek voor basisonderwijs en eerste graad secundair*. Leuven/Voorburg: Acco, p. 155-188.

Ronde 6

Jeroen Steenbakkers
Ludgercollege, Doetinchem
Contact: j.steenbakkers@ludgercollege.nl
www.dedact.nl

Het diploma voor de werkwoordspelling

1. Inleiding

Veel middelbare scholieren worstelen met werkwoordspelling. Deze leerlingen hebben vaak wel veel kennis in hun hoofd zitten, maar die kennis is onvolledig, onjuist of warzig. Ze vinden werkwoordspelling 'stom' en ze zijn ervan overtuigd dat ze er 'niet goed' in zijn. Andere leerlingen beheersen de werkwoordspelling al heel snel. Het is een hele kunst om al die leerlingen vanaf de brugklas optimaal te begeleiden.

Er zijn drie problemen bij de werkwoordspelling. Het eerste is vakinhoudelijk: ons aanbod veroorzaakt onnodige verwarring bij leerlingen. Het tweede is pedagogisch: veel leerlingen die de regels wel beheersen, missen bij 'gewoon schrijfwerk' de toewijding om hun kennis zorgvuldig te gebruiken. Zo erodeert hun kennis. Ons antwoord daarop is vaak niet adequaat. Het derde probleem is didactisch: werkwoordspellingsoefeningen zijn saai en eenvormig. *Het diploma voor de werkwoordspelling* zoekt oplossingen voor die problemen. De methode is het resultaat van twaalf jaar experimenteren in de klas en het bijstellen van mijn experimenten na feedback van collega's en leerlingen. Inmiddels is deze spellingmethode voor uitgever Dedact gedigitaliseerd, zodat ook andere scholen ermee kunnen gaan werken.

2. Van verwarring naar afstemming

De verwarring ontstaat vaak op de basisschool. Bij 'Taal' maken leerlingen een begin met 'grammatica' en 'werkwoordspelling'. Ze leren over 'werkwoorden' en 'de per-